

BİR ŞİİR MECMUASINDAN HAREKETLE HAŞMET VE BÂKÎ'YE NİSPET EDİLEN ŞİİRLER*

Gökçehan Aysel YILMAZ**

Geliş Tarihi: Mart, 2017

Kabul Tarihi: Eylül, 2017

Öz

Bu çalışmanın konusu olan Mecmû'a-i Nefise, Ankara'da Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 9855 numarasıyla tek nüsha olarak kayıtlıdır. Mecmû'a-i Nefise'nin "Mukata'ât Rubâ'ıyyât" bölümünde "Haşmet" başlığı altında 7 adet rubâî yer almaktadır. "Müfredât" bölümünde ise "Bâkî" başlığı altında 2 adet müfred bulunmaktadır. Bu müfredler ve rubâîler, adı geçen şairlerin basılı divan nüshalarında bulunmamaktadır.

Çalışmada Mecmû'a-i Nefise hakkında çeşitli bilgiler verilmiş; ayrıca mecmualarının edebiyat tarihi, metin teşkili ve metin tamirine katkıları üzerinde durulmuştur. Ardından, mecmuada "Haşmet" başlığını taşıyan rubâîlerle "Bâkî" başlığını taşıyan müfredlerin transkripsiyonlu metinleri verilmiş ve adı geçen şairlerin divânlarının kelime kadrosu, kafiye ve redif tercihleri ile kıyaslanmıştır. Ayrıca, mecmua derleyicisinin şair seçimi ve "Müfredât" başlıklı bölümün şiir düzeni üzerine çeşitli bilgiler verilerek birtakım tespitlerde bulunulmuştur. Bu tespitler göz önünde bulundurularak adı geçen şiirlerin Haşmet ve Bâkî'ye aidiyeti üzerine tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Şiir mecmuaları, mecmua, Mecmû'a-i Nefise, Haşmet, Bâkî.

POEMS; WHICH HAS BEEN ASSOCIATED TO HAŞMET AND BAKİ, FROM THE POINT OF A POEM MECMUA

Abstract

Mecmû'a-i Nefise; which has been a topic of this study, is registered in Ankara, National Library with a number of 06 Mil Yz A 9855 and there is no replica without it. There have been 7 rubâîs in title "Haşmet", of Mecmû'a-i Nefise's chapter, which is named for "Mukata'ât Rubâ'ıyyât". Also there have been 2 mufreds (single lines) in title "Bâkî". There haven't been these rubâîs and mufreds (single lines) in those poem's divâns.

In this work, it has been described to mecmua's lexical meanings and literary senses. It has been given various informations about Mecmû'a-i Nefise. It has been dwelled upon poem mecmua's contributions to literature history, text creation and text reparation in next chapter of our work. Afterthen, it has been given to transcriptic writing of these poems and it has been compared towards, which used in these poems and those poet's divan in. Also, it has been in formed about mecmua's complier's poet choice and orders in chapter mufreds (single lines). It has been argued to, with entertain the determinations, whether these poems belonged to Haşmet and Bâkî or not.

Keywords: Poemmecmuas, mecmua, Mecmû'a-i Nefise, Haşmet, Bâkî.

* Bu çalışma Gökçehan Aysel Ağaoğlu'nun, "Mecmû'a-i Nefise (İnceleme-Metin). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE, 2013" künyeli yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.

** Arş. Gör.; Karadeniz Teknik Üni. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gokcehanagaoglu@gmail.com.

Giriş

Mecmua, Arapça bir kelime olup “cem” kökünden gelir. Sözlükte “toplanılıp biriktirilmiş ve tanzim ve tertib edilmiş şeyler hey’eti, eş’âr vesâir âsâr-ı müntahaba cem’ ve kayd ile hâsıl olmuş risâle, ulûm ve fûnûn ve edebiyata müteallık mebâhisi câmi’ olarak neşr olunan risâle-i mevkûta” (Şemseddin Sami, 2001: 1293); “toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi” (Devellioğlu, 2006: 596) olarak tanımlanmaktadır.

Şiir mecmuası, “herhangi bir nazım türü veya nazım şekli birliği / müşterekliği aranmaksızın derlenmiş manzum metinlerden oluşan toplamalar” (Köksal, 2012: 409) olarak tanımlanmaktadır. Şiir mecmualarının büyük bir kısmında farklı nazım şekillerine ve türlere ait şiirler bulunmaktadır; ancak, sadece bir nazım şekline ya da türüne ait şiirleri içeren mecmualar da vardır.¹

1. Mecmû’a-i Nefîse Hakkında Genel Bilgiler

Mecmû’a-i Nefîse, Ankara’da Millî Kütüphane’de 06 Mil Yz A 9855 numarasıyla tek nüsha olarak² kayıtlıdır. Şiir mecmuasıdır. Mecmuanın ismi, 2a sayfasında, “Mecmû’a-i Nefîse” olarak yazılıdır.³

Mecmuanın derleyicisi ve derleme tarihi bilinmemektedir. Mecmuanın 1b numaralı sayfasında “*Nakîb’ale-Eşrâf Selîm Molla-zâde es-Seyyîd Abdurrahîm Efendi Hazretleri’nin vefât tarihidir. 257. Fi. 15 C*” yazılıdır. Bu tarih Milâdî takvime çevrildiğinde 23 Haziran 1841 tarihi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, metnin 116a ve 116b sayfalarında bulunan şiir parçalarının altına, sırasıyla 1240, 1246, 1246, 1200 tarihleri atılmıştır. Bu şiirlerin son beyitlerinde sırasıyla Sa’id ve Lebîb isimleri geçmektedir.⁴ Bu tarihler Miladî takvime çevrildiğinde sırasıyla 1824/25, 1830/31, 1785/86 tarihleri ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple mecmuanın 19.yüzyılda derlendiği düşünülmektedir.

Mecmû’a-i Nefîse’de 555 şiir yer almaktadır. Bu şiirlerin 336’sı müfred, 74’ü gazel, 60’ı kıt’a, 23’ü rubâ’î, 13’ü tahmîs, 12’si müstezâd, 7’si müseddes, 7’si terci-i bend, 7’si kaside,

¹ Mecmuaların tasnifine ilişkin diğer çalışmalar ve ayrıntılı bilgiler için bk. (Levend, 1984; Tanyıldız, 2012; Kılıç, 2012; Gürbüz, 2012; Köksal, 2012.)

² İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Süleymaniye Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu’nda 34 Sü-Tarlan 75/1 yer numarasıyla kayıtlı “Mecmû’a-i Nefîse” isminde bir mecmua bulunmaktadır. İstinsah tarihi 1128 olup müstensihî Yümnî’dir. Ayrıntılı bilgi için bk. (https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=60775) (Son erişim tarihi: 03.04.2017)

³ Mecmua, Ankara Millî Kütüphane veri tabanına “Mecmû’a-i Eş’ar ve Fevâ’id” ismiyle kaydedilmiştir. Düzeltilmesi için yetkili birimlerle konu hakkında görüşülmüş ancak mecmua kütüphane için satın alındığı tarihte “Mecmû’a-i Eş’ar ve Fevâ’id” ismiyle kaydedildiği için isim değişikliği yapılmayacağı şeklinde bir cevap alınmıştır. Mecmua, Millî Kütüphane tarafından <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/404821?SearchType=2> adresinde okuyucuya sunulmaktadır (Son erişim tarihi: 03.04.2017)

⁴ Mecmua derleyicisi, mecmua genelinde şairlerin mahlaslarını yazarken kırmızı mürekkep kullanmıştır. Ancak bu şiirlerin son beyitlerinde bulunan Sa’id ve Lebîb isimleri siyah mürekkep ile yazılıp üzeri kırmızı mürekkep ile çizilmiştir.

5'i terkîb-i bend, 4'ü mesnevî, 4'ü kıt'a-i kebîre, 2'si beyit, 2'si murabba, 2'si mu'aşşer ve 2'si tardıyye nazım şekillerinde yazılmıştır. Ayrıca mecmuada, birer adet tuyuğ ve tesdîs de bulunmaktadır.

Mecmua, "Mecmû'a-i Nefîse" başlıklı, mecmua derleyicisinin duasını içeren bir beyit ile başlamakta, ardından Dânişî'nin na't türündeki "Na't-ı Şerîf-i Seyyidü'l-Kevneyn" kasidesi gelmektedir. Mecmua, bu düzeni ile mürettep divanların tertip şekillerine benzemektedir. Ancak mecmuanın devamında böyle bir tertip görülmemektedir.

2. Mecmû'a-i Nefîse Üzerine Tespitler

2.1. Mecmû'a-i Nefîse'nin Şair Kadrosu

Mecmû'a-i Nefîse'de 97 şaire ait şiirler bulunmaktadır. Mehmed Emin Belîğ 34, Sâbit 32, Seyyid Vehbî 20, Haşmet 19, Nâbî 16, Nedîm 14, Bâkî 12 şiirle; mecmuada en çok yer verilen şairler olmuşlardır.

Mecmû'a-i Nefîse'de şairi bilinmeyen pek çok şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin 176'sı Lâ-edrî başlığıyla verilmiş, 43'ü ise herhangi bir başlık konulmadan mecmuaya kaydedilmiştir. Ayrıca mecmuada, "Kıt'at'ü-l-âhiri", "Kıt'a-yi Müstezad", "Mecmû'a-i Nefîse", "Mukata'ât Rubâ'îyyât" ve "Gazel" başlıkları ile verilmiş 5 şiir de bulunmaktadır.

2.2. Şairlerin Kafiye, Redif ve Vezin Tercihleri

2.2.1. Şairlerin Kafiye ve Redif Tercihleri

Mecmû'a-i Nefîse'de bulunan 555 şiirde, 210 defa "re" harfî, 195 defa "he", 149 defa "ye", 99 defa "nun", 77 defa "mim", 54 defa "kef" harfî kafiye olarak tercih edilmiştir. Mecmuadaki şiirlerde 126 defa ek redif, 95 defa kelimededen oluşan redif, 41 defa bir ek ve kelimededen oluşan redif kullanılmıştır. Kelimededen oluşan rediflerin 78'i Türkçe kelimelerden oluşmaktadır.

2.2.2. Şairlerin Vezin Tercihleri

Mecmû'a-i Nefîse'nin hiçbir bölümünde şiirler vezinlerine göre bir düzenle sıralanmamışlardır. Bazı sayfalarda aynı vezinle yazılmış birkaç şiir arka arkaya yer almaktadırlar. Ancak, mecmuanın tamamı düşünüldüğünde bu türden sayfaların tesadüfi bir şekilde oluşturulduğu düşünülmektedir.

Mecmû'a-i Nefîse'de bulunan 555 şiirin 254'ünde Bahr-i Remel, 185'inde Bahr-i Hezec, 49'unda Bahr-i Muzârî, 18'inde Bahr-i Müctes, 18'inde Ahreb, 5'inde Bahr-i Hafif, 3'ünde Bahr-i Serî, 3'ünde Bahr-i Recez, 5 tanesinde Ahrem kalıpları kullanılmıştır.

Bahr-i Remel kalıplarının arasından Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün ve Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün vezinleri; Bahr-i Hezec kalıplarından Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün ve Mef'ülü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fa'ülün; Bahr-i Muzârî kalıplarından Mef'ülü/ Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü/ Fâ'ilün kullanılmıştır. Bu kalıpların ahenk özellikleri göz önünde bulundurulduğunda hem mecmuada yer alan şairlerin hem de mecmua derleyicisinin şiirde musikiye önem verdikleri ortaya çıkmaktadır.

3. Mecmû'a-i Nefise'de Haşmet ve Bâkî Mahlaslarını Taşıyan Müfredler ve Rubâîler

Edebiyat tarihimizin aydınlatılmasında şiir mecmuaları büyük bir öneme sahiptir. Şiir mecmuaları sayesinde eserin derlendiği tarihte beğenilen şairler ve o şairlerin rağbet gören şiirlerini tespit edebiliriz. Çünkü “mecmualar, yazıldıkları dönemin aynası durumundadır” (Kurnaz-Aydemir, 2013: 62). Mecmû'a-i Nefise'de Klasik Türk Edebiyatı'nın büyük şairlerinden kabul edilen Ahmed Paşa, Fuzûlî, Bâkî, Nefî ve Nâbî'nin de şiirleri yer almaktadır. Mecmuanın 19.yüzyılda derlendiği düşünüldüğünde bu şairlerin, o dönemin edebiyatseverleri tarafından hala okundukları anlaşılmaktadır.

Şairlerin divanlarının tenkitli metinlerinin oluşturulurken divan nüshaları, kimi durumlarda ise şiir mecmuaları incelenmektedir⁵. Şiir mecmuaları incelendiği takdirde manzumelerdeki kelime, mısra, beyit, dörtlük eksiklikleri ya da kelime değişiklikleri görülebilir. Ayrıca, metindeki eksiklikler ya da farklı kelimelerin kullanılması gibi sebeplerle oluşan vezin kusurları düzeltilebilir. Aynı şekilde şairlerin, bugün elimizde bulunan çeşitli divan nüshalarına bir sebeple girmemiş şiirlerini de bu mecmualarda bulabiliriz.

Bu şiirler, herhangi bir divanın tertibini takiben kaleme alınmış manzumeler olabileceği gibi, müstensihlerin ilavesi de olabilir. Hatta aynı mahlaslı şairlerin şiirleri de karıştırılabilir. Böyle bir tasarruf şairin kendisinin de olabilir. Mecmuayı teşkil eden müstensihin örnek aldığı yazma kaybolmuş olabileceği gibi, divanları basan araştırmacılar tarafından da görülmemiş olabilir. Bütün bu gerekçelerle, şiir mecmuaları -içerdiği şiirlerin sahipleri açısından ihtiyatlı yaklaşmayı gerektirse de- özellikle şairlerin divanlarına girmemiş şiirlerini içermesi bakımından önemlidirler (Kesik, 2012: 115-116).

Mecmû'a-i Nefise'nin “Mukata'ât Rubâ'îyyât” bölümünde “Haşmet” başlığını taşıyan rubâîler; “Müfredât” bölümünde ise “Bâkî” başlığını taşıyan müfredler bulunmaktadır. Şairlerin basılı dîvânları incelendiğinde⁶ bu şiirlerin yer almadığı görülmektedir. Mecmûada yer alan bu

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. (Aydemir, 2007; Çavuşoğlu, 1982; Çavuşoğlu, 1979; Aynur, 1999; Tarlan, 1949).

⁶(Arslan –Aksoyak, 1994); (Dvorak, 1911; Ergun, 1935; Küçük, 1994).

şairler; son yıllarda çeşitli araştırmacılar tarafından yayımlanan şairlerin dîvânlarında yer almayan şairlerin konu edildiği çalışmalarda⁷ da bulunmamaktadır.

Mecmû'a-i Nefise'de yukarıda adı geçen şairlerin mahlaslarını taşıyan şairlere aidiyeti tartışmalı sayılabilecek bir konu mahiyetindedir. Mecmuada yer alan şairlerin bir kısmının mahlası; birden fazla şair tarafından kullanılan mahlaslardandır. Ancak mecmuada, aynı mahlasa sahip birden fazla şairin şiirlerine yer verilmemiştir. Örneğin; Tezkirelerde ve biyografik kaynaklarda "Belîğ" mahlasını taşıyan 6 şair bulunmaktadır⁸. Mecmû'a-i Nefise'de "Belîğ" mahlası veya başlığı altında 34 şiir yer almaktadır. Bu şiirlerin tamamı ise Mehmed Emin Belîğ'e aittir. Derleyicisinin bu seçimi göz önünde bulundurulduğunda bahsi geçen rubâilerin Haşmet'e (Arslan-Aksoyak, 1994), müfredlerin ise Bâkî'ye (Dvorak, 1911; Ergün, 1935; Küçük, 1994) aidiyet ihtimali kuvvetli olmaktadır. Ayrıca tezkireler ve biyografik kaynaklar tarandığında "Haşmet" mahlasını taşıyan sadece bir şairin olduğu görülmektedir.⁹

3.1. Mecmû'a-i Nefise'de "Haşmet" Başlığını Taşıyan Şiirler

Haşmet'in yayımlanmış dîvânında rubâî biçimiyle yazılmış şiirler bulunmamakta; ancak Mecmû'a-i Nefise'nin "Mukata'ât Rubâ'îyyât" bölümünde "Haşmet" başlığı altında 7 adet rubâî almaktadır.

I

Ahreb

(71/b)

‘Aşkıñla derûnu dâğdâğ it Yâ Râb

Bezm-i ğamıña cânı çerâğ it Yâ Râb

Minğar-güşâ-yı kıand ümîd itme

Ṭûṭî-yi neyistân ferâğ it Yâ Râb

II

Ahreb

(71/b)

⁷Ayrıntılı bilgi için bk.(Köksal, 2013; Kesik, 2012; Kesik, 2012; Kesik, 2012c; Taş, 2010; Öztürk, 2010; Bahadır, 2013.)

⁸"Belîğ" mahlasını taşıyan şairler için ayrıntılı bilgi bk. (İnce (hzl.), 2005;Özcan (hzl.), 1989; Akbayar (hzl.), 1996; Çapan (hzl.), 2005; Çiftçi (hzl.), 2014; Erdem (hzl.), 1994; Kurnaz - Tatçı (hzl.), 2001; Oğuz, vd. (hzl.), 2012; Abdulkadiroğlu (hzl.), 1999; Arslan (hzl.), 1994.)

⁹Ayrıntılı bilgi için bk. (İpekten vd.,1988; Çınarcı, 2007; Kılıç, 2014.)

Tevhîdîñ ile dile şafâ vir Yâ Râb
 Mir'ât-ı derûnuma cilâ vir Yâ Râb
 Muhtâc-ı tabîbân-ı zamân itme beni
 Dest-i keremiñle sen devâ vir Yâ Râb

III

Ahreb

(72/a)

Yüz vermez o şâh der-gehinden dûruz
 Her vech ile biz bu bâbda ma' zûruz
 Keyfiyyet-i hâlimiz su' âl eyleme hîç
 Bezm-i mey-i vaşl-ı yârdan mehcûruz

IV

Ahreb

(72/b)

Feryâd-ı sitemden itmedik ferâğ
 Ey çarç buna taḥammül eyler mi dimâğ
 Bir rûhları gülden ayru düşdüm şimdi
 Olsam n'ola dâğdâğ çün lâle-i bâğ

V

(73/a)

Ahreb

Gitdikçe görünmez oldı ruḥsâreleri
 Eksilmede şehr-i ḥüsn-i meh-pâreleri
 Bir dilber-i murğ-bâza meftûnuz kim
 Ürkitemeyincek şayılmaz âvâreleri

VI

Ahreb

(73/b)

Hâtırdan bûs-ı la‘l-i yârim geçdi

Kendinden ğayrı cân-ı zârim geçdi

Ey sâkî-i nev-ıhağ olma muğber kerem et

Şun câm-ı lebin keyf-i gubârım geçdi

VII

Ahreb

(73/b)

Bir nâme yazup o şâha irsâl itdik

Ya‘ni ki murâd-ı dili işâl itdik

‘Aşıklığa nâm virüp ‘âlemde

Biz kışsa-i Kaysı şimdi battâl itdik

“Haşmet” başlığı taşıyan yukarıdaki rubâîleri; şairin dil ve üslup özellikleri ile kıyaslamak; şiirlerin Haşmet’e aidiyeti konusunda ipucu verebilmektedir. I numaralı rubâide geçen “çerâğ it-” deyimini, şairin dîvânında 3 kez kullanılmıştır. Rubâide geçen “dâğdâğ et-” deyimini; şairin dîvânında “dâğdâğ-ı hasreti”, “dâğ-ber-dâğ”, “dağ dağ-ı niş-i ser-tiz-i cefâ”, “dağ dağ-ı hasret” tamlamaları biçiminde 1 kez; “pür-dâğ” ifadesi olarak 3 kez, “dağ dağ et-” olarak 2 kez kullanılmıştır. Ayrıca IV numaralı rubâide de “dağdağ ol-” deyimini kullanılmıştır.

II numaralı rubâide bulunan “dest-i kerem” tamlaması 1 kez kullanılmıştır. Bu rubâide bulunan “mir’ât-ı derûnum” tamlaması şairin dîvânında kullanılmamış ancak “âyine” ve “mir’ât” kelimeleriyle pek çok tamlama kurulmuştur. Ayrıca, “mir’ât-ı derûnum” ifadesine yakın bir anlam çerçevesi mahiyetinde “âyine-i dil” (3 kez), “mir’ât-ı dil” (5 kez), “mir’ât-ı ruh” (1 kez), “mir’ât-ı dil-i sâf” tamlamaları kullanılmıştır.

III numaralı rubâide geçen “yüz vir-” deyimini, şairin dîvânında 1 kez kullanılmıştır. Rubâînin 4. mısrağında geçen “bezm-i mey-i vasl-ı yâr” tamlaması Haşmet dîvânında bulunmamaktadır; ancak divanda “bezm-i mey-i vasl-ı yârsız” ifadesi 1 kez kullanılmıştır. Ayrıca, şairin dîvânında “bezm-i mey-i iffet” (1 kez), “bezm-i şarâb” (1 kez) ve “rind-i deryâ-keş-i bezm-i mey” (1 kez) tamlamaları geçmektedir.

IV numaralı rubâide bulunan “tahammül eyle-” ifadesi, şairin dîvânında “tahammül et-” olarak 3 kez kullanılmıştır. Rubâînin 3. mısrağında bulunan “ruhları gül” ifadesi, Haşmet

dîvânında “ruhsâr-ı gül-gûn” (1 kez), “gül yüzü” (1 kez), “gül-i ruhsâr” (1 kez), “gül gibi ruhsâr” (1 kez), “gül yanaklı” (2 kez), “sâkî-i gül-ruhsâr” (1 kez), “turra-i gül-ruh” (1 kez) gibi farklı tamlamalarla geçmektedir. Rubâînin son mısrağında bulunan “dağdağ ol-” deyiminin şairin dîvânında farklı kullanım biçimlerine ise yukarı paragraflarda değinilmiştir.

V numaralı rubâide bulunan “meh-pâre” ifadesi, şairin dîvânında 1 kez geçmektedir. Haşmet dîvânında “meh” kelimesi 22 kez kullanılmış; bu kelime ile pek çok tamlama kurulmuştur. Rubâide geçen “şehr-i hüsn-i meh-pâreleri” ifadesine yakın bir anlam çerçevesi oluşturacak şekilde; güzellik unsuru olarak, “dilber-i meh-rû” (1 kez), “meh-i ruhsâr” (1 kez), “meh-talat” (1 kez), “meh-rû” (4 kez), “meh-peyker” (2 kez), “meh-i cemâl” (1 kez) kullanılmıştır.

VI numaralı rubâide geçen “bûs-ı la’l-i yâr” tamlaması Haşmet dîvânında kullanılmamıştır. Ancak, rubâideki ifadeye yakın anlamlı bir biçimde “hasret-i bûs-ı leb-i yâr” (1 kez), “bûs-ı leb” (1 kez), “bûs-ı leb-i yâr” (1 kez), “bûs-ı leb-i dildâr” (1 kez), “bûs-ı leb-i hâhiş” (1 kez), “bûs-ı leb-i dilber” (1 kez) tamlamaları kullanılmıştır. Rubâînin 3.mısrağında kullanılan “kerem et-“ deyimini şairin divanında 1 kez kullanılmıştır. Ayrıca Haşmet dîvânında rubâideki deyimine yakın bir ifade olan, “kerem eyle-“ (3 kez) ve “kerem kıl-” (1 kez) deyimleri de geçmektedir. Rubâide geçen “sâkî-i nev-hat” ifadesi şairin dîvânında kullanılmamış; ancak, sakinin güzellik unsurlarını anlatan “sâkî-i gül-ruhsâr” (1 kez), “sâkî-i meh-peyker” (1 kez), “sâkî-i gül-çihre” (1 kez) tamlamaları kullanılmıştır. Ayrıca rubâidenin 4. dizesindeki “câm-ı leb” ifadesi, Haşmet dîvânında “câm-ı leb-â-leb” olarak 1 kez geçmektedir.

VII numaralı rubâide geçen “irsâl it-” ifadesi, şairin dîvânında “irsâl eyle-” olarak 1 kez; “nâm ver-” deyimini 3 kez kullanılmıştır. Rubâide bulunan “kıssa-i Kays” tamlaması ise şairin dîvânında 1 kez, “gezer Mecnûn gibi” ifadesiyle aynı bentte kullanılmıştır. Ayrıca, bu tamlamaya benzer bir anlam çerçevesi içinde “Mecnûn” ismi; Haşmet dîvânında “vakt-i vuslat Leyli-i kâm” (1 kez), “safâ-yı bezm-i Leylî” (1 kez), “zülfi Leylâ” (1 kez), “sevdâ-yı kayd-ı kâkül-i Leylâ” (1 kez), “zülfi Leylâ” (1 kez), “vâdî-i Leylî-sitân-ı” (1 kez) kullanılmıştır. Ayrıca şairin dîvânında 1 kez “dâstân-ı Kays u Ferhâd” tamlaması geçmektedir. Bu bilgiler ışığında mecmûada yer alan rubâîlerin kelime kadrosu; Haşmet dîvânında bulunan şiirlerle benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Rubâîlerin kafiye ve redif özelliklerini Haşmet dîvânının geneli ile kıyaslamak da mecmûada yer alan şiirlerin şaire aidiyeti konusunda ipucu verebilmektedir. I ve II numaralı rubâîlerde kafiye olarak “be” (ب) kullanılmıştır. “Be” harfi, Haşmet dîvânında 18 kez kullanılmıştır. I ve II numaralı rubâîlerde redif olarak bulunan “Yâ Rab” ifadesi, şairin divanının 13 numaralı gazelinde yer almaktadır.

III numaralı rubâide kafiye olarak “ze” (ز) kullanılmıştır. Haşmet dîvânının 23 numaralı terkîb-i bendinde, 3 numaralı kıt’asında ise redif olarak “-u-z” eki kullanılmıştır. “Ze” harfi, şairin divanında 34 kez kafiye olarak geçmektedir. IV numaralı rubâide kafiye olarak “gayın” (غ) kullanılmıştır; redif ise bulunmamaktadır. Şairin divanında ise “gayın” harfi 3 kez kafiye olarak kullanılmıştır.

V ve VI numaralı rubâîlerde kafiye olarak “-I” (ع) kullanılmıştır. Bu harf, Haşmet dîvânında 50 kez kafiye olarak geçmektedir. Ayrıca V numaralı rubâînin redifi olan “-IEr-i” eki, şairin 22 numaralı kasidesinde de kullanılmıştır.

VII numaralı rubâîlerde kafiye olarak “kef” (ك) kullanılmıştır. Bu harf, Haşmet dîvânında 41 kez kullanılmıştır. Haşmet dîvânının tamamında 141 kez ek şeklinde redif, 26 kez iki kelimedenden oluşan redif kullanılmıştır. Şairin dîvânında tercih ettiği kafiye ve redif özellikleri; mecmuada bulunan rubâîlerle uyuşmaktadır. Kelime kadrosundaki benzerlikler de göz önünde bulundurulduğunda; bu rubâîlerin Haşmet’e ait olduğunu söylenebilmektedir.

3.2. Mecmû’a-i Nefise’de “Bâkî” Başlığını Taşıyan Şiirler

Mecmû’a-i Nefise’nin “Müfredât” bölümünde “Bâkî” başlığı altında 2 adet müfred bulunmektedir.

I

Fe’ ilâtün/ Fe’ ilâtün/ Fe’ ilâtün/ Fe’ ilün

(80/ a)

Ruḥ-ı şaṭranc-ı maḥabbetde bizi mât edecek

Beydaḡ-ı ḥâl-i siyâhı didi var öğren gel

II

Fâ’ ilâtün/ Fâ’ ilâtün/ Fâ’ ilâtün/ Fâ’ ilün

(94/ b)

Baş açub girdüm bugün meydân-ı ‘aşqa ey gönül

El-vedâ’ yârâna düşdüm nâr-ı şevqa ey gönül

Bâkî dîvânının kelime kadrosu ve mecmuada “Bâkî” başlığı altına kaydedilen müfredler benzerlik göstermektedir. I numaralı müfredde “beydak-ı hâl-i siyâh” tamlaması geçmektedir; şairin dîvânında ise “beydak-ı hâl-i ruh” ifadesi bulunmaktadır. Aynı müfredde geçen “öğren gel” ifadesi ise; şairin dîvânında 1 kez kullanılmıştır. Satranç, Bâkî’nin şiirlerinde yer bulan

oyunlardan biridir. Bu müfredde kullanılan “beydak”, bir satranç terimidir. “Mat et-” deyi mi ise satrançta kazanmayı ifade etmektedir.¹⁰

II numaralı müfredde yer alan “meydân-ı aşk” tamlaması, şairin dîvânında 2 kez; “ey gönül” hitabı 12 kez kullanılmıştır. Bâkî dîvânında “baş” kelimesi ile kurulan pek çok deyim ve ifade bulunmaktadır. Müfredde geçen “baş açub gir-“ deyi mi şairin divanında bulunmamakta; ancak, şiirdeki ifadeyle yakın anlamlı olarak “baş açuk”, “başı açuk”, ifadeleri 3 kez; “baş aç-“ deyi mi 1 kez kullanılmıştır. Ayrıca, Bâkî dîvânının 300 numaralı gazeli “ey gönül” rediflidir ve bu müfredle aynı vezin kalıbıyla yazılmıştır. Bu durumda mecmuada yer alan söz konusu müfredin Bâkî’nin dîvânında yer alan gazeline bir şekilde girmemiş bir beyti olduğu düşünülebilir. Ayrıca, mecmûada yer alan bu müfredlerde kullanılan aruz kalıpları; Bâkî dîvânında da sıkça tercih edilen kalıplardandır.¹¹

Sonuç

Ankara’da Milli Kütüphane’de 06 Mil Yz A 9855 numarasıyla kayıtlı olan Mecmû’a-i Nefise üzerinde yaptığımız çalışma bizi şu sonuçlara götürmüştür:

Mecmû’a-i Nefise’de kayıtlı olan şiirleri, nazım şekillerine göre incelediğimizde mecmua derleyicisinin müfredleri ve gazelleri tercih ettiğini görmekteyiz. Ayrıca, müfredlerin bir kısmını, mecmuada bulunan gazellerin içerisinden seçilmiş beyitler oluşturmaktadır. Bu durumda, göz önüne alındığında derleyicinin bu tercihinin bilinçli olduğu, “Müfredât” başlıklı bölüme, beğendiği, seçtiği beyitleri eklediği dikkat çekmektedir. Örneğin; Bâkî’ye ait 22 numaralı müfred, şairin dîvânının 97 numaralı gazelinin 4. beyti (Küçük, 1994: 118); Nefî’ye ait 33 numaralı müfred, şairin dîvânının 73 numaralı gazelinin 2. beyti (Akkuş, 1993: 316); Koca Râgıb Paşa’ya ait 81 numaralı müfred, şairin dîvânının 19 numaralı gazelinin 6. beytidir (Yorulmaz, 1989: 82).

Mecmû’a-i Nefise’de “Mukata’ât Rubâ’îyyât” başlıklı bölümde “Haşmet” mahlaslarını taşıyan rubâîler; “Müfredât” başlıklı bölümde ise “Bâkî” mahlasını taşıyan müfredler bulunmaktadır. Şairlerin basılı dîvânları incelendiğinde (Arslan-Aksoyak, 1994; Dvorak, 1911; Ergün, 1935; Küçük, 1994) bu şiirlerin yer almadığı görülmektedir.

Mecmûa derleyicisinin şair seçiminde dikkat ettiği özelliklere çalışmamızın “Mecmû’a-i Nefise’de Haşmet ve Bâkî Mahlaslarını Taşıyan Müfredler ve Rubâîler” başlıklı bölümünde örneklerle değinmiştik. Derleyicinin bahsi geçen tercihleri, mecmuada yer alan manzumelerin Haşmet ve Bâkî’ye ait olduğunu düşündürmektedir. Şairlerin dîvânları, mecmûada yer alan

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. (Şahin, 2011: 446-448), (Çerlioğlu, 2011: 155-157).

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. (Aydın, 2012: 42)

rubâî ve müfredlerle kelime kadrosu, kafiye ve redif kullanımları yönünden karşılaştırıldığında uyum sağlanmaktadır. Bu sebeple Mecmû'a-i Nefise'de bahsi geçen, 7 rubâînin Haşmet'e, 2 müfredin ise Bâkî'ye ait olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynaklar

- ABDULKADİROĞLU, A. (hızl.) (1999). *İsmail Belîğ Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*. Ankara: AKM Yay.
- AKBAYAR, N. (hızl.) (1996). *Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- AKKUŞ, M. (1993). *Nef'î Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARSLAN, M. (hızl.) (1994). *Mecma-ı Şuara ve Tezkire-i Üdeba: Mehmet Siraceddin*. Sivas: Dilek Matbaacılık.
- ARSLAN, M., AKSOYAK, İ.H. (1994). *Haşmet Külliyyatı: Dîvân, Senedü's-şu'arâ, Vilâdet-nâme (Sur-nâme). İntisabü'l-mülk (Hab-nâme)*. Sivas: Dilek Matbaası.
- AYDEMİR, Y. (2007). "Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler", *Turkish Studies*, 2/3, 122-137.
- AYDIN, H. (2012). "Muhtevanın Çerçevesi-Çerçevenin Muhtevası: Bâkî Divanı Örneği", *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri*.
- AYNUR, H. (1999). *Çâkerî ve Dîvânı*. İstanbul.
- BAHADIR, S. C. (2013) "Bâkî'nin Pervâne Bey Mecmuası'nda Yer Alan Yayınlanmamış Gazelleri". *Turkish Studies*, 8/1, 187-213.
- ÇAPAN, P. (hızl.) (2005). *Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî*. Ankara: AKM Yay.
- ÇARLIOĞLU, A. (2011). *Bâkî'nin Gazellerinde Sosyal Hayatın İzleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇAVUŞOĞLU, M. (1979). *Amrî Divanı, Tenkidli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, M. (1982). *Helâkî Dîvân, Tenkidli Basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ÇINARCI, M. N. (2007). *Şeyhülislam Ârif Hikmet Bey'in Tezkiretü's-Şuara'sı ve Transkripsiyonlu Metni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇİFTÇİ, Ö. (hızl.) (2014). *Fatîn, Hâtimetü'l-Eş'âr*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10736.metinpdf.pdf?0> (Son erişim tarihi: 07.02.2017)
- DEVELLİOĞLU, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DVORAK, R. (1911). *Bâkî's Diwan, Ghazellijât*. Leiden.
- ERDEM, S. (hızl.) (1994), *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı*. Ankara: AKM Yay.
- ERGUN, S. N. (1935). *Bâkî, Hayatı ve Şiirleri, C.1. Dîvân*. İstanbul.
- GÜRBÜZ, M. (2012). "Şiir Mecmûaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII, Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırk Ambarı*, (Haz. Hatice Aynur ve diğerleri). İstanbul: Turkuaz Yayınları, 99-113.
- İNCE, A. (hızl.) (2005). *Tezkiretü's-Şu'arâ Sâlim Efendi*. Ankara: AKM Yayınları.

- İPEKTEN, H. v.d. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:942.
- KESİK, B. (2012). “Bir Yazmadan Hareketle Bâkî'nin Yayınlanmamış Şiirleri”, *Turkish Studies*, 7/1, 1489-1500.
- KESİK, B. (2012). “Bazı Şiir Mecmualarından Hareketle Basılı Divanlarda Bulunmayan Bâkî Mahlaslı Şiirler II”. *Turkish Studies*, 8/13, 337-350.
- KESİK, B. (2012). “Bazı Şiir Mecmualarından Hareketle Basılı Divanlarda Bulunmayan Bâkî Mahlaslı Şiirler”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/ 9, 115-122.
- KILIÇ, A. (2012). “Mecmûa Tasnifine Dair”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırk Ambarı*. (Haz. Hatice Aynur ve diğerleri), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 75-96.
- KILIÇ, F. (2014). *Tezkîre-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bağdâdî*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10742,metinsbpdf.pdf?0> (Son erişim tarihi: 14.02.2017).
- KÖKSAL, M. F. (2001). *Mecma'u'n-Nezâ'ir- İnceleme-Tenkitli Metin*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÖKSAL, M. F. (2012). “Mecmûaların Önemi ve Mecmûaların Sistematik Tasnif Projesi (MESTAP)”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırk Ambarı*, (Haz. Hatice Aynur ve diğerleri). İstanbul: Turkuaz Yayınları, 409-429.
- KÖKSAL, M. F. (2013). “Bâkî'nin Bilinmeyen Veda Gazeli ve Dîvânında Bulunmayan Bazı Şiirleri”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 10, 319-330.
- KURNAZ, C., TATCI M. (hızl.) (2001). *Mehmed Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî*. C.I. Ankara: Bizim Büro Yay.
- KURNAZ, C., AYDEMİR, Y. (2013). “Mecmûalara Sorulması Gereken Sorular”, *Turkish Studies*, 8/1, 51-64.
- KUTLAR OĞUZ, F. S. vd. (hızl.) (2012). *Mehmed Teyfik Kâfile-i Şu'arâ*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- KÜÇÜK, S. (1994). *Bâkî Dîvânı-Tenkitli Basım*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LEVEND, A. S. (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖZCAN, A. (hızl.) (1989). *Şeyhî Mehmed Efendi Şakâ'ik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri “Vakâyiü'l-Fuzalâ”*. İstanbul: Çağrı Yay. C.3.
- ÖZTÜRK FİDAN, G. G. (2010), “Konya Mevlana Müzesi 2095 Numarada Kayıtlı Mevlevilikle İlgili Bir Mecmuadan Hareketle Bâkî'nin Yayınlanmamış Bir Şiiri”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2, 95-108.
- ŞEMSEDDİN Sami (1317). *Kamûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- ŞAHİN, E. (2011). *Bâkî Divânı'na Göre 16. Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı*. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TANYILDIZ, Ahmet (2012). “Şiir Mecmûalarının Neşri Hakkında”, *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21, 224-239.
- TARLAN, A. N. (1949). *“Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şairleri Revânî-Hayretî-Hâverî-Âhî-Peyâmî-Sânî”*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- TAŞ, H. (2010). “Bâkî'nin Dîvânında Bulunmayan Bir Gazeli ve Feyzî'nin Naziresi”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 1, 181-192.